

Antonio Solaz ■ D.Gráfic

parc **natural**
de **penyagolosa**

Versió
en Valencià

GENERALITAT
VALENCIANA
CONSELLERIA DE MEDI AMBIENT
AIGUA, URBANISME I HABITATGE

Obra Social "la Caixa"

GENERALITAT VALENCIANA

CONSELLERIA DE MEDI AMBIENT
AIGUA, URBANISME I HABITATGE

parcs **naturals**
de la **comunitat**
valenciana

Parc Natural de Penyagolosa
parque_penyagolosa@gva.es

Movil: 626 52 00 48

http://parquesnaturales.gva.es

col.labora:

Obra Social "la Caixa"

La impressió d'aquest material ha sigut possible gràcies al Conveni de col·laboració firmat el 21 d'abril del 2006 entre la Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona, "la Caixa", i la Generalitat Valenciana per al desenvolupament del Pla de gestió integral per a la conservació dels sistemes naturals de la xarxa de parcs naturals de la Comunitat Valenciana.

Maqueta:	Benjamín Albiach Galán Kun.Xusa Beltrán
Fotografia:	Benjamín Albiach Galán Equipo de Educación Ambiental Joaquín Baixeras Simón Fos
Ed. cartogràfica:	Pau Pérez Puigcerver font: ICV (Institut Cartogràfic Valencià)
Texts:	Equip d'educació ambiental
Imprés:	Centre Especial d'Ocupació, IVADIS
D. L.:	

Data de declaració del parc natural:
7 d'abril de 2006
Data de aprovació PORN:
7 d'abril de 2006

Municipis dins del parc:
Vistabella del Maestrat, Villahermosa del Río, Xodos

El Parc Natural del Penyagolosa, localitzat entre els termes municipals de Vistabella del Maestrat, Xodos i Villahermosa del Río, representa una fita geogràfica de primer ordre i un referent cultural molt arrelat en la tradició valenciana. Amb 1.094,45 hectàrees comprén la forest d'utilitat pública de Sant Joan de Penyagolosa i el seu pic més elevat (1814 m d'altitud) és considerat el sostre de la Comunitat Valenciana per excel·lència.

En els últims contraforts del sistema Ibèric i la serralada costanerocatalana, el massís del Penyagolosa forma part d'un encreuament d'ambients geològics, biològics, culturals i socials. La combinació de substrats calcaris i silicis i el seu clima mediterrani amb influències continentals li confereix una gran diversitat d'espècies botàniques.

Considerat com una muntanya sagrada i màgica per als valencians, en el seu cor s'alça l'ermitori de Sant Joan de Penyagolosa, l'actual edifici d'origen neoclàssic és centre de pelegrinatges dels pobles dels voltants del massís. Aquesta terra de transició entre els pobles d'interior i els pobles pròxims a la costa impregna el caràcter dels seus pobladors, acostumats als rigors del clima.

Història

L'origen del topònim Penyagolosa es perd en el temps, però pareix que procedeix de l'evolució del terme *pinna* (muntanya) i *lucosa* (boscós), segons diuen alguns documents com el relatiu a la Donació de Culla a l'Orde del Temple en el 1213.

Hi ha multitud de vestigis dels pobles que van habitar i van passar pel Penyagolosa; així en la contornada del parc es localitzen assentaments ibers, restes de calçades romanes, etc.

Menció a banda constitueix l'ermitori de Sant Joan de Penyagolosa. Va ser un antic convent de cenobites i està integrat per un conjunt arquitectònic d'estil neoclàssic del segle XVII, construït sobre unes ruïnes anteriors. Tots els anys se celebren esdeveniments amb el santuari com a centre, el més conegut dels quals és l'antiga romeria dels *Pelegrins de les Useres*. Altres pelegrinatges dels pobles que rodegen el massís són els de Vistabella, Culla, Xodos i Puertomingalvo.

No menys important és el patrimoni construït vinculat al medi rural tradicional, centrat en els masos i edificacions relacionades (pallers, eres, corrals, etc.) el conjunt dels quals posseeix un gran valor històric i cultural. Construccions de pedra seca com murs i casetes formen part del paisatge habitual d'aquest espai natural i els seus voltants.

Sant Joan de Penyagolosa

Pi al cim de penyagolosa

Lliri de neu (*Galanthus nivalis*)

Vegetació

La gran biodiversitat que regna en el massís del Penyagolosa és conseqüència dels diferents substrats calcaris i silicis i per la combinació dels climes continental i mediterrani. La vegetació que creix en el parc natural varia segons l'altitud i la geologia. En les cotes més baixes creix la pinassa (*Pinus nigra*), a la solana i amb substrat silici trobem el pinastre *(Pinus pinaster)* i en les ombries i terres altes predomina el pi roig *(Pinus sylvestris*).

També és freqüent observar formacions de savina turífera (*Juniperus thurifera*). Cal destacar la presència del roure valencià (*Quercus faginea*), el teix (*Taxus baccata*) i interessants formacions de reboll (*Quercus pyrenaica*).

L'Ordre de 16 de novembre de 1998, de la Conselleria de Medi Ambient, va declarar el barranc de la Pegunta com a microreserva vegetal, per a afavorir la conservació d'una zona de menys de vint hectàrees, en la qual conviuen espècies botàniques rares, endèmiques o amenaçades com el lliri de neu (*Galanthus nivalis)*, la lletugueta de bosc (*Hieracium valentinum)*, el grèvol (*Ilex aquifolium*) i el teix (*Taxus baccata)*.

Fauna

Entre la fauna associada a aquest riquíssim ecosistema destaca l'ornitofauna de grans rapaces diürnes i nocturnes, com l'àguila reial (*Aquila chrysaetos*), l'àguila de panxa blanca (*Hieraetus fasciatus*) i el duc (*Bubo bubo)*.

També és rellevant la presència del trencapinyes (*Loxia curvirostra*), del pigot garser gros (*Dendrocopos major*) i de la gralla de bec roig (*Pyrrhocorax pyrrhocorax*).

Entre els mamífers és important la presència del gat salvatge (*Felix silvestris*), la cabra salvatge (*Capra pyrenaica*), la geneta (*Genetta genetta*), el teixó (*Meles meles*) i el cabirol (*Capreolus capreolus*). Cal destacar especialment la major població valenciana de rata penada de cova (*Miniopterus schreibersii*). La sargantana de paret (*Podarcis muralis*) manté en el Penyagolosa una de les mès importants poblacións del territori valencià. D'entre la fauna invertebrada destaquen la graèlsia (*Graellsia isabelae*) i l'apol·lo (*Parnassius apollo*).

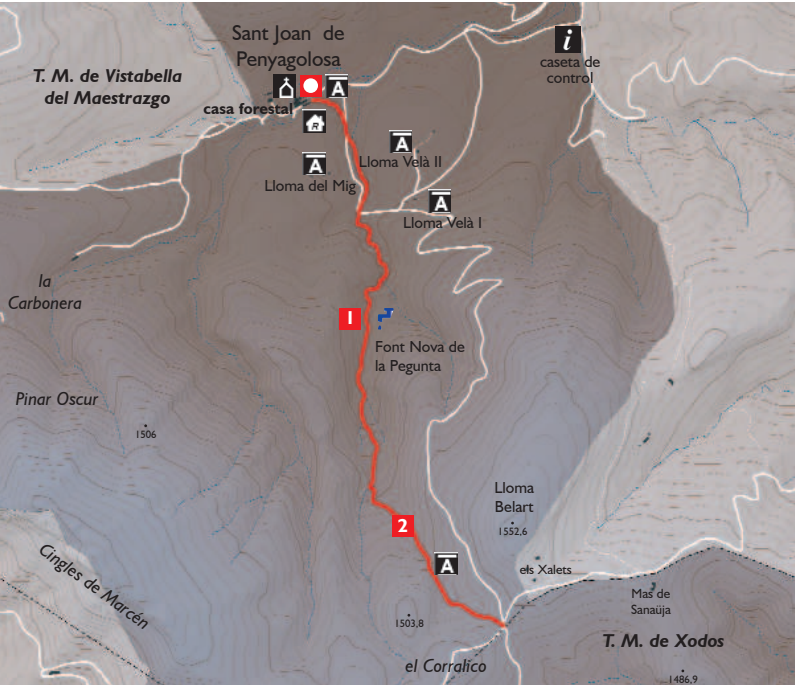
Cabra salvatge (*Capra pyrenaica*)

Parnassius apollo

Graellsia isabelae

Itinerari 1: **Barranc de la Pegunta**

Temps estimat: **pujada 1 h**
Dificultat: **mitjana- baixa**
Desnivell: **150 m**

Aquest itinerari recorre el barranc de la Pegunta, un dels enclavaments de major biodiversitat del parc i de la Comunitat Valenciana.

Iniciem el recorregut en l'esplanada al costat del viver, prenem el barranc que discorre paral·lel a la pista forestal fins que la creuem. A partir d'ací la senda comença a prendre un suau pendent introduint-nos en un pineda espessa.

1 Parada 1

Als vint minuts s'arriba a la font Nova, que en realitat és el sobreeixidor del depòsit de la font de la Pegunta que es troba més amunt seguint la senda. En l'espai comprés entre les dues fonts es pot apreciar un canvi en la vegetació: pi roig, cirerer de santa Llúcia (*Prunus mahaleb*), heura (*Hedera helix*), arç blanc, teix, grèvol, auró (*Acer opalus*), pomera borda (*Malus sylvestris*), roser boscà i lliri de neu. És precisament aquesta part del barranc la que es va protegir per mitjà de la declaració de microreserva en el 1998 a fi de preservar-la.

Continuem la nostra ruta durant deu minuts fins a una bifurcació, ací el barranc es divideix en dos, el braç de la dreta denominat barranc del Forn i el de l'esquerra que prendrem en direcció a la Banyadera.

2 Parada 2

Uns metres més amunt farem un xicotet descans per a gaudir de la pau i la tranquil·litat d'aquest bosc màgic. Deixarem que els nostres sentits gaudisquen de la fresca olor del bosc i dels sons del picot garser gros o dels mussols (*Athene noctua)* en les fresques nits d'estiu.

Després d'aquesta recessió reprenem la marxa que en poc menys de mitja hora ens portarà fins a la Banyadera. Des d'ací podem tornar retrocedint pel mateix camí o per la pista forestal.

Cim del Penyagolosa

Itinerari 2: **Pujada al Pic**

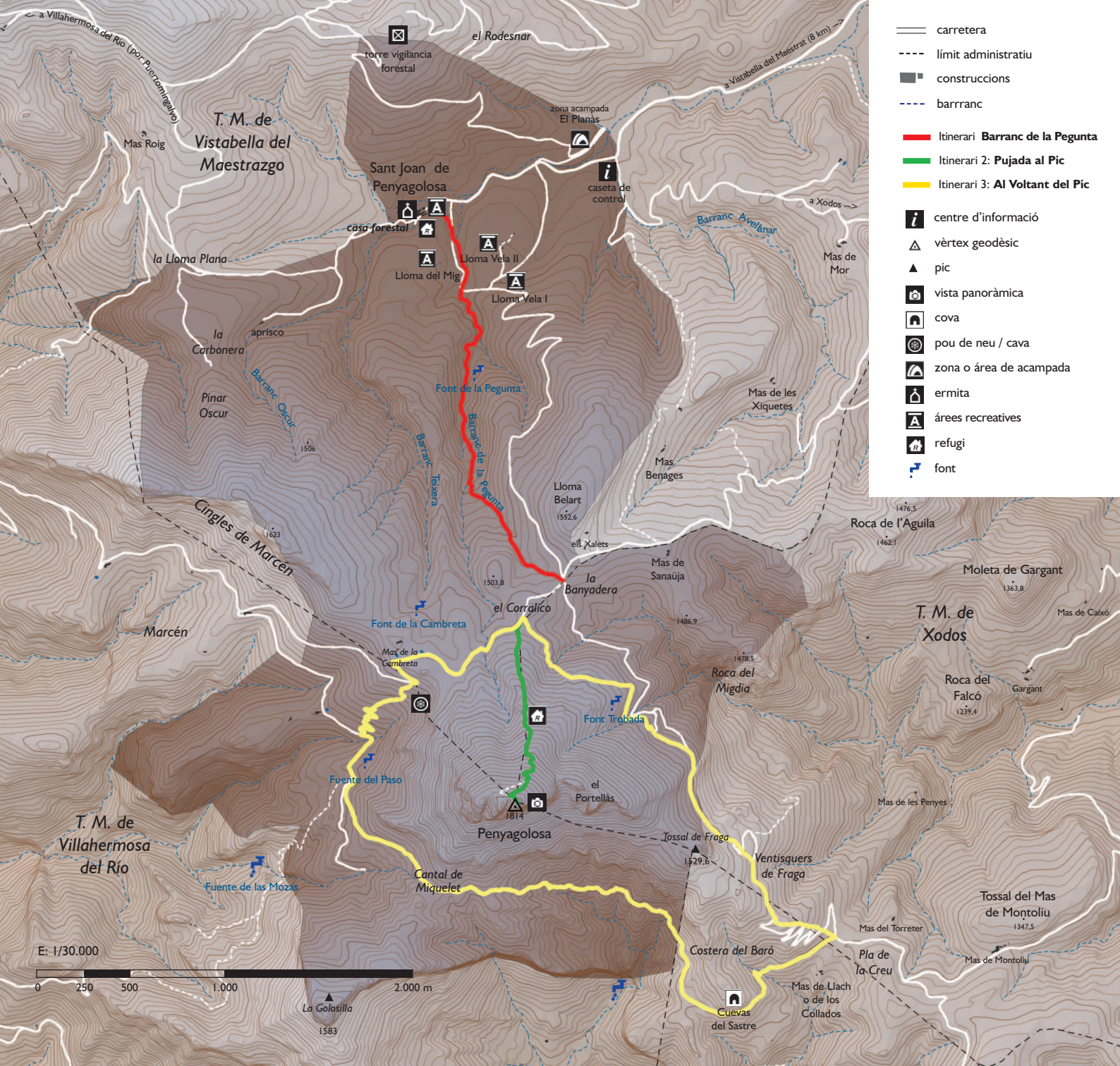
Temps estimat: **45 minuts**
Dificultat: **mitjana- alta**
Desnivell: **300 m**

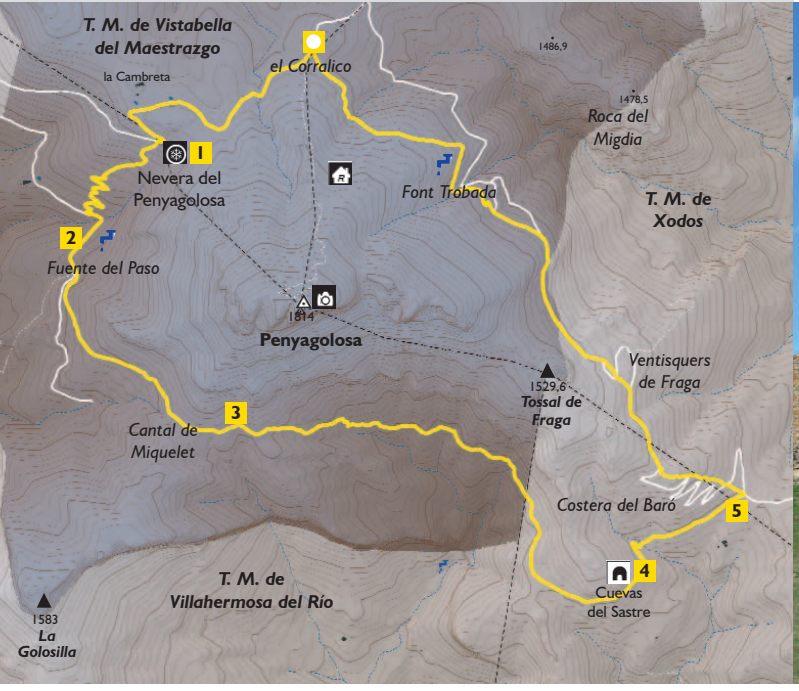
L'ascensió al pic parteix del Corralico. Fins ací podem arribar pel barranc de la Pegunta (ruta verda) o per les pistes forestals que arriben des de Sant Joan i Xodos. Partim d'un bosc de pi roig per una senda que zigzagueja i que pren altura ràpidament.

1 **Parada 1**
A la meitat de l'ascensió trobem una construcció que podem utilitzar com a refugi en cas de mal temps. Des d'ací hem guanyat altitud i les primeres masies es divisen per damunt de la muntanya. A poc a poc eixim de la zona boscosa trobant vegetació d'altitud més adaptada al fred i sòls pobres: savina de muntanya (*Juniperus sabina*) coixí de monja (*Erinacea anthyllis*) i herba de Penyagolosa (*Erodium celtibericum*). Des d'ací tenim el cim a un tir de pedra tot i que encara ens farà suar un estona més en el seu últim tram.

Parada 2
2 Una vegada aconseguim el cim gaudirem d'una de les millors panoràmiques de la Comunitat Valenciana. En dies clars és fàcil divisar el Montgó i les altes serres de la Marina, les illes Columbretes i el delta de l'Ebre.

El descens es fa per la mateixa ruta sempre seguint la senda per a evitar l'erosió del sòl d'aquest lloc tan fràgil i singular.

carretera
límit administratiu
construccions
barranc
Itinerari Barranc de la Pegunta
Itinerari 2: Pujada al Pic
Itinerari 3: Al Voltant del Pic
centre d'informació
vèrtex geodèsic
pic
vista panoràmica
cova
pou de neu / cava
zona o área de acampada
ermita
árees recreatives
refugi
font
a Villahermosa del Río (por Puertominguivo)
torre vigilancia forestal
el Rodesnar
a Vistabella del Maestrat (8 km)
T. M. de Vistabella del Maestrazgo
Mas Roig
zona acampada El Planàs
caseta de control
Sant Joan de Penyagolosa
casa forestal
a Xodos
Barranc Avellanar
Mas de Mor
la Lloma Plana
Lloma del Mig
Lloma Vela II
Lloma Vela I
la Carbonera
aprisco
Font de la Pegunta
Barranc de la Pegunta
Pinar Oscur
Barranc Oscur
1506
Barranc Teixera
Mas de les Xiquetes
Mas Benages
Lloma Belart
1552.6
els Xalets
Cingles de Marcén
1623
1503,8
la Banyadera
Mas de Sanaüja
1476,5
Roca de l'Aguila
1462.1
Moleta de Gargant
1363,8
Font de la Cambreta
el Corralico
1486.9
T. M. de Xodos
Mas de Caixó
Marcén
Mas de la Cambreta
1478.5
Roca del Migdia
Roca del Falcó
1239.4
Gargant
Font Trobada
Fuente del Paso
el Portellàs
Mas de les Penyes
1814
Penyagolosa
Tossal de Fraga
1529.6
Ventisquers de Fraga
T. M. de Villahermosa del Río
Fuente de las Mozas
Cantal de Miquelet
Tossal del Mas de Montoliu
1347.5
Mas del Torreter
Costera del Baró
Pla de la Creu
Mas de Montoliu
Mas de Llach o de los Collados
Cuevas del Sastre
E: 1/30.000
0
250
500
1.000
2.000 m
La Golosilla
1583

Masia de la Cambreta

Itinerari 3: **Al Voltant del Pic**

Temps estimat: **3 h**
Dificultat: **mitjana**
Desnivell: **160 m**

Aquesta ruta ens permet observar les majestuoses parets del sud del pic del Penyagolosa

L'inici de ruta la trobem en la base del pic o Corralico. Comencem caminant per una pista que ens condueix al mas de la Cambreta (dreta), aquesta discorre sense massa desnivell en direcció sud-oest. En arribar a aquest punt, descendeix visiblement entre pinastres (*Pinus pinaster*), els quals ens indiquen un canvi en la composició del sòl marcadament silici. Quan la pista forestal dóna el seu primer zig-zag en el seu descens cap al Carbo, serà el moment d'abandonar-la, ens internarem setanta metres en el bosc per a realitzar la nostra primera parada.

1 Parada 1

Ens trobem en la nevera, construcció del segle XVII que servia com a depòsit de neu, amb la qual, una vegada transformada en gel es comerciava en les poblacions de la plana de Castelló per a la utilització en refrescs i en la conservació de peix.

Retrocedim cap a la pista i, uns metres abans d'arribar-hi, prenem la senda que descendeix pel vessant sud-oest del pic. Trobem nombroses espècies arbustives entre les quals destaquen el roser boscà (*Rosa canina*) i l'arç blanc (*Crataegus monogyna*). D'aquesta manera i sense abandonar la senda, en quinze minuts arribem a una pista forestal.

2 **Parada 2**

Seguint-la arribem en breu a la bella font del Pas, les aigües de la qual sorgeixen de l'interior d'un bancal a través d'un profund buit en la paret de pedra. Des d'aquest lloc observem la masia del Renovell rodejada de camps de cultiu, vestigis de la vida d'altres temps.

A cinc minuts arribem al final de la pista, en aquest punt apareixen dos camins, prenem el de l'esquerra, que ens porta en un suau ascens fins al cantal de Miquelet, un ampli tossal que uneix el Penyagolosa amb la Golosilla i ens ofereix una nova panoràmica.

3 **Parada 3**

Amb un agradable descens de cinc minuts aconseguim un punt en què no podem sinó sentir-nos dominats per la majestuosa paret sud del Penyagolosa de 200 m, ratllada de tons rojos i ocres dels diferents estrats de pedra calcària que la formen. Des d'ací, la senda discorre suau entre càdecs (*Juniperus oxicedrus*), savines negres (*Juniperus phoenicea*), savines turíferes (*Juniperus thurifera*), alzines (*Quercus ilex*), pinasses (*Pinus nigra*) i aromàtiques com el timó (*Thymus vulgaris*), la sajolida (*Satureja muntanyesa*) i l'espígol (*Lavandula latifolia*).

Després de quaranta minuts de camí trobem un robust abancalament de pedra en sec que ens acompanyarà fins al peu d'un tallat que dóna recer a dos abrics o balmes.

4 **Parada 4**

Aquestes balmes conegudes com a coves del Sastre serveixen de refugi per al bestiar. Són abrics naturals tancats amb un mur de pedra seca per a poder resguardar-se de les tempestats d'estiu, les neus o el fort sol del migdia. La senda continua sense massa esforços fins al coll.

Lateral sud del Penyagolosa

5 **Parada 5**

Des del coll del Pla de la Creu tenim una bella panoràmica amb la població de Xodos al fons. Aquest coll suposa una de les fronteres lingüístiques del nostre territori, el vessant nord (mas de Torreter) de parla valenciana i el vessant sud (mas de Collado) de parla castellana.

Des d'ací prenem el PRV-79 que ens puja a la gelera de Fraga i seguint els senyals per un senda paral·lela a la pista forestal arribem de nou al Corralico passant per la *Font Trobada*.

Xodos

Villahermosa del Río

Visites d'interés

El Penyagolosa és l'epicentre de diferents llocs d'interés ja fora dels límits del parc natural. En el terme de Vistabella destaquen la interessant formació geològica del Pla (pòlie de formació càrstica), el canó del riu Montlleó, el pont romà i el castell del Boi pròxim a l'ermita de *Sant Bertomé* i dins del poble l'església de l'Assumpció d'estil renaixentista.

La població de Xodos construïda en la part alta d'una immensa roca és en si un lloc de gran importància paisatgística, dins del nucli urbà podem visitar les restes del seu antic castell àrab, disperses en el terme municipal trobem masies tradicionals en bon estat de conservació, alguna d'aquestes encara habitades. D'especial menció és el poblat iber enclavat en el tossal del Marinet (1467 m) amb impressionants panoràmiques.

A Villahermosa del Río en l'interior de l'església situada en la plaça del poble destaca la col·lecció de pintures gòtiques medievals del segle XIV, obra del pintor de Morella, Guillem Ferrer. I en la resta del terme les masies del riu Carbo (a les quals s'accedeix pel GR7), el caseriu de Bibioj i l'ermita de Sant Bartomeu. Pujant l'Altis podem contemplar boniques vistes del poble.

Masia tipica del Penyagolosa

Lactarius deliciosus

Allotjament

A més dels allotjaments dins dels pobles de Vistabella del Maestrat, Xodos i Villahermosa del Río, en la contornada del parc hi ha diversos albergs i cases rurals. El Penyagolosa disposa d'una zona d'acampada i tres campaments.

Les sol·licituds d'acampada per a grups organitzats per associacions, entitats i organismes de més de deu persones se sol·liciten en els serveis territorials de la Conselleria.

Per a una o més persones sense superar un màxim de deu, s'expedeixen directament en el lloc de control situat a l'entrada del parc.

Gastronomia

La matança del porc ha sigut la base del suport per als pobles de l'interior de Castelló des d'antic. Hui encara es realitza al principi de cada any i és tot un ritual. De la matança s'elaboren pernils, botifarres, llonganisses i xoriços principalment. Plat també característic en els municipis del parc és la carn a la brasa, majoritàriament procedent del corder.

També és molt conegut el tradicional tombet, elaborat a base de carn i moltes vegades acompanyat de caragols de muntanya, bolets (molt abundants en la zona) i verdures. Destacar l'olla, típica d'aquesta zona i que sol aglutinar els productes derivats de la matança.

Vistabella del Maestrat

No cal oblidar els deliciosos rovellons i l'exquisida tòfona, especialment abundants en les poblacions pròximes al parc.

Vistabella del Maestrat
Els plats típics de la vila són el tombet, el perol, la truita d'arròs, el principi, i dolços com la cascaranya, els pastissos de cabell d'àngel o moniato, els rotllets (rosquilles) d'ou o d'anís i els cócs en sal i oli.

Villahermosa del Río
Els panellets de sardines amb oli i sal i l'adob juntament amb els embotits són els plats típics d'aquesta població sense oblidar les farinetes, l'olla i les figues albardades.

Xodos
La carn a la brasa i l'olleta són els plats típics d'aquesta població. Per Sant Antoni s'elaboren coques dolces anomenades prim.

Com arribar

Amb vehicle
Per Villahermosa del Río
Des de Villahermosa del Río per la CV175 fins a Puertomingalvo ja en la província de Terol. Abans d'arribar al poble enfront del cementeri ix una pista forestal fins a Sant Joan de Penyagolosa, i a dos quilòmetres de la població direcció Mosqueruela trobem una altra pista en millor estat que té accés a la província per un túnel, passant aquest a uns dotze quilòmetres trobem un encreuament i a mà dreta ja ens indica l'ermitori.

Per Xodos
A l'eixida del poble en direcció a Vistabella, a uns 500 m a la esquerra, naix una pista forestal en bones condicions que arriba fins al pla de la Creu. A partir d'ací hi ha una bifurcació, d'una banda porta a Sant Joan de Penyagolosa i per l'altra fins a la Banyadera en la base del pic.

Per Vistabella del Maestrat
Des de Vistabella per la CV 170, passat el poble i a dos quilòmetres d'aquest hi ha un encreuament, on trobem l'indicador cap a Sant Joan de Penyagolosa.

A peu

El massís del Penyagolosa és un encreuament de camins i sendes. Les dos grans sendes que conflueixen en aquest i més concretament a l'ermitori de Sant Joan són el GR-7 i el GR- 33.

GR-7: Aquesta senda de gran recorregut que recorre la Comunitat Valenciana, creua el massís del Penyagolosa de nord a sud unint les localitats de Vistabella amb Villahermosa del Río a través del parc i passant pel barranc del riu Carbo.

GR-33 o sender de la Lluna Plena: Comunica les comarques costaneres amb les de l'interior fins a connectar amb el GR7 a Sant Joan de Penyagolosa. Parteix d'aquesta senda i concretament des de les Useres a l'ermitori (passant per la població de Xodos), correspon al camí tradicional que utilitzen els pelegrins de les Useres en la seua romeria anual.

Normativa

Respecteu el camí i no feu dreceres

Eviteu deteriorar bancals o construccions. Respecteu el patrimoni historicocultural

Observeu les plantes sense destrossar-les, no les arranqueu

Depositeu el fem en el contenidor més pròxim

Aparqueu el vostre cotxe i camineu, coneixereu millor el parc i gaudireu del silenci

El gos, porteu-lo sempre lligat

Cuideu les fonts, és el nostre bé més preat, no les contamineu

Observeu els animals sense molestar-los

Només podeu acampar en les zones autoritzades

No encengueu fogueres, no fumeu, respireu aire pur

Si feu soroll o parleu fort, us perdreu els sons del bosc